

EEN GESCHIEDENIS VAN HET NEDERLANDS VOOR EXTRAMURALE STUDENTEN

Guy Janssens
(Universit  de Liège, Karelsuniversiteit Praag)

Woord vooraf

Toen ik de brief had neergelegd waarin Zdenka Hrn řov  me uitnodigde een bijdrage te schrijven in de feestbundel voor Olga Krijtov , wist ik meteen dat ik daar graag op wilde ingaan, want ik ken ze allebei als zeer beminnelijke collega's met een groot hart voor de extramurale neerlandistiek. Maar ik had helemaal geen idee waarover de bijdrage zou gaan. Olga is letterkundige, ik ben linguïst. Een taalkundig onderwerp behandelen voor Olga? Nee, dat zou haar weinig plezier doen. Een letterkundig onderwerp dan? Ook niet, want daar voel ik me niet echt of, juister gezegd, echt niet toe in staat.

Ik heb er dan, na veel wikken en wegen, voor gekozen een concrete kwestie uit de leermiddelenproblematiek van de extramurale neerlandistiek te behandelen, want daar hebben we tenslotte allen wel eens mee geworsteld.

Het vak Geschiedenis van het Nederlands

Aan de meeste extramurale universitaire opleidingen in de neerlandistiek wordt ook aandacht besteed aan de geschiedenis van het Nederlands. Wie alleen de kennis en de beheersing van het *hedendaagse* Nederlands belangrijk of nuttig vindt, vraagt zich vaak openlijk af of die aandacht voor het verleden wel nodig is? Het klassieke antwoord op die vraag luidt dat een academisch geschoold neerlandicus toch iets over de geschiedenis van de bestudeerde taal hoort te weten. Maar daarmee wordt de vraag naar het *waarom* daarvan niet beantwoord.

Waarom een (extramuraal) neerlandicus iets moet afweten van de – vooral *externe* – geschiedenis van het Nederlands, heeft vele goede redenen. Ik noem er hier drie.

Ten eerste: wie op zoek gaat naar de oorsprong van het Nederlands, komt daarbij haast vanzelf ook te weten met welke andere talen het in nauwe of in

ruimere zin verwant is, en wat de fundamentele verschillen en overeenkomsten daarmee zijn. Deze 'wetenschap' verschaft (een beter) inzicht in de positie van het Nederlands naast de andere talen, en meer bepaald ook naast de moedertaal van de anderstalige student.

Ten tweede: wie de geschiedenis van het ontstaan (casu quo van de invoering) en de verspreiding van het *geschreven* en het *gesproken* Standaardnederlands (en de gespannen historische verhouding tussen deze twee variëteiten) in Nederland en in Vlaanderen kent, in hun samenhang met de politieke, de sociaal-economische, de kerk- en de cultuurgeschiedenis van beide gebieden, zal bepaalde opvallende hedendaagse taalverschillen en taalontwikkelingen (en hun sociale en communicatieve implicaties) beter begrijpen. Denk bijvoorbeeld maar aan de verschillen tussen het Nederlands in Nederland en dat in België, of aan de recente ontwikkeling van een *Polder nederlandse* spreektaal in het Noorden en van een typisch Vlaamse "tussentaal" in het Zuiden (ook bekend onder de benaming *Verkavelingsvlaams*).

Ten derde: studenten Nederlands in het buitenland bestuderen meestal niet alleen de taal maar ook de literatuur van Nederland en Vlaanderen, met inbegrip van de geschiedenis van deze laatste. Nu bestaan er tussen de geschiedenis van de Nederlandse taal en van de literatuur talrijke raakpunten en interacties, die pas in hun volle omvang en belang begrepen kunnen worden als ze vanuit beide invalshoeken – taal én letterkunde – bekeken worden. Denk maar aan de rol die schrijvers als Hooft en Vondel hebben gespeeld in het standaardiseringsproces en de verbreiding van het Nederlands in de 17de eeuw, aan de impulsen die van Douwes Dekker zijn uitgegaan voor het afleggen van de oubollige, artificiële schrijfstijl in de 19de eeuw, en meer recent (en triviaal misschien) aan de taalcreatieve invloed van de hoofdfiguur uit de stripverhalen van Marten Toonder – iedereen kent Heer Bommel wel - op het taalgebruik van 'NRC-lezend Nederland' in (vooral) de jaren '80.

Kort samengevat: aandacht besteden aan de geschiedenis van het Nederlands werkt *inzichtbevorderend* in de positie van de taal en in een groot aantal hedendaagse taalfenomenen en het bevordert het zien en begrijpen van *dwarsverbanden* met andere onderdelen van de geschiedenis (literatuur, cultuur in ruimere zin, staatkundige en sociale ontwikkelingen enz.). En dat zijn kwaliteiten die in een *academische* taal- en letterenopleiding niet mogen ontbreken.

Hulpmiddelen

Welke hulpmiddelen staan de studenten ter beschikking voor de studie van onze (externe) taalhistorie?

Over de geschiedenis van het Nederlands zijn het laatste decennium verschillende werken op de markt gebracht, elk met een eigen opzet en doel(publiek). De bekende Aulapocket *Geschiedenis van het Nederlands* (Utrecht, tweede, bijgewerkte druk 1994; eerste druk 1992) van Marijke van der Wal, in samenwerking met Cor van Bree, is bedoeld voor studerenden en een brede kring van geïnteresseerden. Het rijk geïllustreerde *Het verhaal van een taal. Negen*

eeuwen Nederlands (Amsterdam, eerste druk 1993) van Jan W. de Vries, Roland Willemyns en Peter Burger, is opgezet als een lees- en kijkboek en bedoeld voor een algemeen publiek. Hetzelfde geldt trouwens voor het al iets langer bestaande *Korte geschiedenis van de Nederlandse taal* (Den Haag, vierde en herziene druk 2000; eerste druk 1989) van Joop van der Horst en Fred Marshall, en in nog sterkere mate voor het kleine boekje *Nederlands. Het verhaal van een taal* (Rekkem, eerste druk 1983) van Omer Vandeputte. Dit laatste is als uitgave van de Vlaams-Nederlandse Stichting Ons Erfdeel eigenlijk bedoeld om het Nederlands in het buitenland (beter) bekend te maken en duizenden exemplaren zijn inmiddels over de hele wereld verspreid. Het werd bovendien in meer dan twintig talen vertaald (Frans, Duits, Engels, Spaans, Portugees, Italiaans, Roemeens, Nieuw-Grieks, Deens, Zweeds, Catalaans, Hongaars, Russisch, Pools, Tsjechisch, Servokroatisch, Estisch, Indonesisch, Afrikaans, Turks, Chinees, Japans, Arabisch). Voor studenten aan de tweedegraads-lerarenopleidingen in Vlaanderen (de zogenoemde *regentaten*) schreef Frans Debrabandere de brochure *Het Nederlands door de eeuwen heen* (Brugge, 1999). En de meest volledige beschrijving van het Nederlands in zijn opeenvolgende fasen is de *Geschiedenis van de Nederlandse taal* (Amsterdam, 1997) van M.C. van den Toorn, W.J.J. Pijnenburg, J.A. van Leuvensteijn en J.M. van der Horst (eds.). Het is een standaardwerk geschreven voor vakgenoten.

Behalve de vertalingen van het bovengenoemde boekje van Vandeputte bestaan er nog enkele andere anderstalige publicaties over de geschiedenis van het Nederlands. Een vrij gedetailleerd Engelstalig boek is *Dutch. A linguistic history of Holland and Belgium* (Leiden, 1983) van B.C. Donaldson. Het is bedoeld voor “students of Dutch and those of the general public who wish to know more about what Dutch is, its relationship to English and German and how it has developed since the early Middle Ages”. Bekend is ook de *Geschichte der niederländischen Sprache* (Bern-Berlin-Frankfurt, 1993) van Herman Vekeman en Andreas Ecke, bestemd voor Duitstalige lezers, dat de nadruk legt op de eigen positie van het Nederlands naast het Duits.

Ten slotte mag niet onvermeld blijven dat er voor (extramurale) studenten Nederlands sinds enkele jaren ook taalhistorische informatie beschikbaar is op het internet. Een mooi voorbeeld is het onderdeel *Geschiedenis van de Nederlandse taal* (samengesteld onder leiding van Matthias Hüning) in de rubriek *Nederlands op het net* op de website van de Weense vakgroep Nederlands <http://www.ned.univie.ac.at/nederlandistik/>. Dit materiaal is ook beschikbaar in het Duits en het Engels.

Leermiddelen?

Op het eerste gezicht lijkt de extramurale student (of docent) die op zoek is naar een ‘goed’ boek over de geschiedenis van het Nederlands dus keuze te over te hebben, maar bij nader inzien blijken de bovengenoemde werken als *leermiddel* minder geschikt te zijn of voor anderstaligen nadelen te vertonen. De volgende overwegingen mogen dit verduidelijken.

De meeste van de genoemde werken zijn in eerste instantie *geschreven voor Nederlanders of Vlamingen*, die in zekere mate *vertrouwd zijn met* het geografische en historisch-cultureel-staatkundige *referentiekader* van de Lage Landen. De boeken bevatten dus talloze begrippen en verwijzingen met betrekking tot dat kader, die bij de meeste Nederlanders en Vlamingen uiteraard bekend zijn maar bij extramurale studenten in de eerste fase van hun studie (eerste, tweede, en soms ook derdejaars) vaak (nog) niet. Sommige van deze werken zijn inhoudelijk ook vrij *specialistisch*: ze vereisen van de lezer een *taalkundige bagage* die neerlandici-in-opleiding nog aan het verwerven zijn. Het gehanteerde *taalniveau* veronderstelt bovendien een *grondige kennis* van het Nederlands, en ook die is vaak (nog) niet aanwezig bij beginnende extramurale studenten.

Het boekje van Vandeputte is wél op buitenlanders gericht (daarom is het ook in verschillende vreemde talen beschikbaar), maar het is als *leermiddel* voor extramurale studenten helaas minder geschikt. Het geeft namelijk te weinig informatie en duiding; het schetst een vaag en onsamenhangend beeld van de geschiedenis van het Nederlands. Het is trouwens niet als leermiddel bedoeld, maar – zoals eerder al gezegd – ter bekendmaking of promotie van het Nederlands in zijn historisch-culturele context bij een zo breed mogelijk publiek in het buitenland.

Duitstaligen of Engelstaligen, en de anderen die deze talen voldoende beheersen, kunnen natuurlijk de boeken van Vekeman & Ecke of Donaldson gebruiken. Voor degenen die geen of onvoldoende Nederlands kennen, is dit een goede keuze, maar voor studenten Nederlands – zeker als het hoofdvakstudenten zijn – blijf ik het jammer vinden als ze de geschiedenis van het Nederlands (alleen) in een andere taal bestuderen. Bovendien zijn deze werken duidelijk *geschreven vanuit het perspectief van respectievelijk het Duits en het Engels*, wat voor studenten met een andere moedertaal dan die twee talen niet altijd de *meest aangewezen invalshoek* is.

Het taalhistorische materiaal op het internet is interessant ter informatie en documentatie (ook via de links), maar als *leer- of studiemiddel* lijkt het me *door zijn hypertextopbouw* wat minder geschikt.

Een Geschiedenis van het Nederlands voor extramurale studenten

Wat eigenlijk ontbreekt, is een werk over de geschiedenis van het Nederlands dat geschikt is als *leerboek* voor *alle extramurale neerlandistiekstudenten*. Een boek dat op een didactisch verantwoorde manier een duidelijk, samenhangend en inzichtbevorderend beeld geeft van de geschiedenis van de taal in zijn maatschappelijke context, dat volkomen expliciet is in zijn geografische, staatkundige, culturele en taalkundige aspecten, geschreven is in een Nederlands dat voor tweede- of derdejaarsstudenten geen problemen oplevert. Een selectieve becommentarieerde bibliografie bevat voor verdere studie.

Zo'n boek is aan de Luikse vakgroep Nederlands in voorbereiding. Een eerste versie ervan wordt aan verschillende extramurale docentschappen uitgegeven en het zal – na verbetering en aanpassing – waarschijnlijk in 2002 in definitieve vorm beschikbaar zijn.

RESUMÉ: *„ Vývoj nizozemštiny“ jako součást studia na univerzitách mimo
Belgii a Nizozemsko*

Ve svém příspěvku se prof. dr. G. Janssens nejprve zabývá důležitostí studia vývoje jazyka pro studenty nizozemštiny, nerodilé mluvčí. Uvádí také vyčerpávající přehled sekundární literatury pro tento obor, včetně zdrojů dostupných na internetu. Analyzuje jejich vhodnost pro studenty na zahraničních univerzitách. Na univerzitě v belgickém Luiku se připravuje nová, přehledná učebnice vývoje nizozemštiny, určená pro zahraniční studenty nederlandistiky.

Resumé : Zdenka Hrnčířová